

ІОАНН ПАВЛО ІІ ПРО ХРИСТІЯНСЬКІ КОРИННЯ КУЛЬТУРИ ЄВРОПИ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

В статті розглядається підхід Іоанна Павла ІІ до проблеми християнських коренів культури Європи, їх значення для реалізації свободи особи в сучасній Європі, утвердження її гідності та прав.

Вступ

В 1992 році в країнах Західної Європи поруч з державними прапорами замайорів новий – синій з вінцем з зірок посередині – прапор. Це був символ появи нової спільноти – Євросоюзу. Тепер він включає більшість країн Європи. Що це – черговий політичний і економічний союз, чи щось більше?

І в теоретичній, і в побутовій свідомості Європа сприймається як єдність. Природно пишемо, говоримо: «європейський живопис», «європейська наука», нарешті «європейська культура». Незважаючи на всі розподіли, Європа сприймається як цілісність, цілісність перш за все культурна.

В чому ж коріння цієї єдності? Не в політичній сфері – більш-менш єдиною Європа була лише в часи Римської імперії, частково – в часи Карла Великого. Коріння її цілісності, цілісності культурної – в християнстві. Саме в християнстві Європа, навіть незважаючи на церковні розколи, зберегла відчуття єдності, саме християнство живило і живить коріння цієї цілісності.

Аналіз публікацій

В XIX-XX ст. католицька Церква приділяє велику увагу осмисленню і дослідженню християнських коренів європейської культури в контексті соціального вчення Церкви. Вже в енцикліці Лева XIII «*Regum novarum*» (1891) пізніше в енцикліках, посланнях пап римських Іоанна XXIII, Павла VI і, особливо, матеріалах ІІ Ватиканського Собору знаходиться свій вираз концепція «єдиної християнської Європи».

Особливу увагу осмисленню, розгляду християнських коренів культури Європи, концепції «єдиної християнської Європи» приділяв в своїх посланнях, енцикліках, проповідях і промовах Іоанн Павло II. Він виділив чи не найважливіший аспект культури Європи – зверненість до людини, гуманізм, визнання прав і свобод особи вищою цінністю. Єдність Європи розглядається перш за все, як основа і умова реалізації прав людини, оборони її гідності.

Постановка завдання

І саме в цьому контексті, контексті прав людини, важливо розглянути питання християнських коренів Європи. В рамках підходу Іоанна Павла II до проблеми християнських коренів культури Європи можна виділити особливий аспект. А саме – Іоанн Павло II наголошував на їх значенні для реалізації свободи особи в сучасній Європі, утвердження її гідності та прав.

Основна частина

Наскрізна ідея, стрижень європейської культури – свобода особи, права людини. Ще з Стародавнього Світу, часів античності центром культури стала людина. Верховенство закону,

дотримання прав громадянина вважалося не просто основою життя полісу, а й основою порядку світу. Ще філософи Стародавнього Світу розглядали свободу як найвищу цінність людини й суспільства. Свобода вибору, свобода волі завжди розглядалась як умова формування особистості, а боротьба за неї для себе і для інших – її святим обов'язком. Проте в античній культурі ще не маємо розвиненого уявлення, концепції, поняття особи. Лише християнство в своєму вченні, центром якого є Боголюдина Ісус Христос, висунуло розвине не вчення про особу, її гідність та свободу. І одразу постало питання про свободу особи, і, перш за все, право на релігійну свободу. Для античності було аксіомою – людина має шанувувати богів свого полісу, своєї держави. Навіть не виникало питання про свободу вибору. В реляції «людина – надприродне» людина виступала як частина спільноти. Поклоніння богам полісу, держави – один з обов'язків громадянина, підданого.

Християни вперше поставили питання про право людини на самовизначення в світоглядній сфері, особистісний вибір. «Іоанн Павло II виділяв ще одну основну рису європейської ідентичності – це концепція людини у тому вигляді, в якому вона викристалізувалась з біблійного одкровення. Створена за образом і подобою Бога, возлюблена Христом, кожна людська істота має унікальну гідність і вищу цінність. Наділена свідомістю зумовленості буття, що тяжіє над нею, людина здатна усвідомити власну гідність і відкритись для Абсолюту. Вона несе в собі відповідальну свободу, обмежувати яку жодна політична влада не має права. Ще менш вона може бути використана в якості знаряддя для будь-якої справи, якою б священною ця справа не оголошувалася. Власне свідки бере свій початок новітня концепція прав людини». [6, с.44]

Кардинал Поль Пупар відмічав: «Право на релігійну свободу – це ключ до всіх інших прав». Тільки в повноті реалізації прав людини – шлях до самореалізації, розвитку людини як особистості, відповідальної і самостійної.

Що приваблює народи Європи в Євросоюзі, примушуючи одні народи підтримувати його, незважаючи на численні економічні і політичні труднощі, а інші – прагнути до вступу? Євросоюз на більш високому рівні, ніж кожна окрема держава, здатен забезпечити дотримання прав і свобод людини. В Європейській Конституції закріплені: право на свободу і безпеку, повага до сімейного і приватного життя, свобода думки, совісті та віросповідання, свобода виразу думки та свобода інформації, право на освіту та ін.[4] В Євросоюзі діє ефективна система контролю за дотриманням прав людини.

Європейський суд з прав людини є на наш час досить дієвим контролюючим органом не лише для країн Євросоюзу, але й для інших країн. Разом з органами ООН він забезпечує контроль за дотриманням прав людини. В Хартії основних прав громадян Європейського Союзу (II частині Конституції Європи) в главі першій «Гідність людини» підкреслюється: «Гідність людини є нерушимою. Її необхідно шанувати і захищати». [4] Тільки через єдність Європи можливе розширення і забезпечення прав особи. Розподіли, конфлікти, що століття роздирали Європу – від них перш за все страждала і страждає людина, яку різні сили, абсолютизуючи себе, позбавляли прав на гідність і навіть на життя, ім'я тих або інших цінностей. Тому єдність Європи є умовою реалізації прав людини.

Через всю історію Європи, починаючи з античності, виразно простежується тенденція до єдності і співпраці, незважаючи на численні розколи та конфлікти. Саме в співпраці країни і народи Європи бачили вихід з численних конфліктів, розбратів, війн. Попри всі розколи, протистояння в Європі зберігалось відчуття єдності, спільності коренів культури і історичної долі.

Ці корені, що живили і живлять прагнення до єдності – спільні християнські корені культури, приналежність Європі від Атлантики до Уралу до християнського світу. А дотримання прав людини є, в свою чергу, основою для миру і взаєморозуміння між народами.

В основі Євросоюзу, який є унікальною спробою досягти єдності Європи, і в основі соціального вчення Церкви лежить могутній рух за права людини як вираз її гідності, умови самореалізації. І саме християнські корені європейської культури є основою цього руху, що пронизує всю історію Європи.

Рух до єдності Європи – це рух християнський. Коріння єдності Європи, що здатне забезпечити дотримання і реалізацію прав людини – в християнській культурі. Єдність Європи неможлива без усвідомлення її християнських коренів.

«Європа, що сьогодні на наших очах спрямована до бажаної, але все ще важко досяжної єдності, – ця Європа сформувалась під впливом могутнього руху, душею якого було християнство перших століть нашої ери, і набула таким чином свою єдність і автентичність. Заново знайти і знову підтвердити цей імпульс з тією щирістю, яка має відрізнити людей віри і вчених-істориків – одне з найважливіших завдань, що стоять і перед університетською наукою. Це необхідно для того, щоб європейська людина знову віднайшла свої культурні корені через корені духовні і через них ще раз підтвердила свою культурну ідентичність». [5, с.3]

В енцикліках папи Іоанна Павла II, особливо в «*Slavorum apostoli*» «*Centesimus annus*», промовах, працях велика увага приділяється концепції «єдиної християнської Європи», спільним християнським корінням її культури. Іоанн Павло II наголошував: «Чому, кажучи про Європу, починаємо від євангелізації? Причина, напевно, полягає в тому, що саме євангелізація створила Європу, дала початок цивілізації народів та їх культурі. Поширення віри на континенті сприяло виникненню окремих

європейських народів засіваючи в них зерна культур з різноманітними рисами, але зв'язаних спільною спадщиною цінностей, вкорінених в Євангелії. Таким чином розвивався плюралізм народних культур на основі цінностей, що визнавались на цілому континенті. Так було в першому тисячолітті, і так, в певній мірі, незважаючи на розподіли, було також і в другому тисячолітті: Європа жила єдністю фундаментальних цінностей в розмаїтті національних культур». [9, с. 96-97]

В енцикліках, посланнях Іоанна Павла II постійно підкреслюється нерозривний зв'язок національного і релігійного, необхідність релігії для розвитку кожної нації та народності, їх культур. В передачі «Радіо Ватикану» від 19 липня 1986 р. підкреслювалось, що «Ніколи не було нерелігійних народів чи народностей... Релігія є фундаментальна потреба кожної людини». В енцикліці «*Slavorum apostoli*» папа Іоанн Павло II виділяє роль Церкви як захисника і хранителя національної самототожності кожного народу: «...Приймаючи до уваги повну вдячності честь, якою святі Браття з Салонік (стародавній Фессалонікі) користуються на протязі віків, особливо серед слов'янських народів, пам'ятаючи їх безцінний вклад у справу проголошення Євангелія і також у справу поєднання, приятного співжиття, людського розвитку і пошани притаманної кожному народові гідності, проголосив 31 грудня 1980 року Апостольським листом *Egregiae virtutis* 1 святих Кирила та Мефодія співпатронами Європи». [7, ч.1]

Європа трактується як особливе духовне ціле перш за все на основі християнства. «Європа...є духовною єдністю від Португалії до Уралу і від Ісландії до Мальти». Провина за розкол Європи покладається на ідеології «закриті для трансцендентності», «спокуса, що на протязі довгих століть і в самих різних історичних формах досягла такого впливу на народи європейського континенту, яке упритул підвело ці народи до межі знищення». [11]. Відмічається, що важливою умовою вирішення ряду протиріч, встановлення миру і безпеки у Європі є досягнення взаємопорозуміння між християнськими церквами. Взаєморозуміння і солідарність християнської Європи має бути передумовою для суспільного і політичного подолання протиріч.

Як базове висувається протиріччя між релігією та матеріалізмом. «На Сході та Заході замість релігії запроваджується матеріалізм у самих різних формах. Намагаються побудувати суспільство без Бога. Але на такій основі Європа не може будуватись... Церква відіграє певну роль в будівництві Європи, яка має християнський характер»- відмічалось в заяві Ради Європейських єпископських конференцій «Відповідальність християн за Європу нинішню і майбутню» від 28 вересня 1980 р.

Культура є великим об'єднуючим моментом людської спільноти. Культура, відкрита на трансцендентне, культура, що живиться своїми релігійними і національними коренями. Особливо це проявляється в Європі, яка є певною культурною цілісністю, спільністю саме на християнській основі. Власне, Церква заклала основу цієї спільності, яку

продовжувала зберігати і розвивати в будь-яких, навіть найтяжчих, умовах. В епоху «варварських завоювань» церква виступила як хранителька та захисниця античної культури та традицій. Вона виступила як творець середньовічної культури Європи: «Церква X-XI ст. творчо розвиває культуру, хранителькою якої вона є, і, виходячи за межі просвітленого релігійним початком, захищає перші молоді паростки світської освіченості». [3, с. 22]

І сьогодні «В Європі, що йде, незважаючи на всі перепони, до економічної та політичної єдності, Церква відстоює центральне положення прав людини в суспільстві та культурі з допомогою трьох фундаментальних цінностей: свободи, вірності та істини. Без них немає ні культури, ні віри. Вони – та рамка, в межах якої вимальовується ідентичність народів.». [5, с.3]. Іоанн Павло II в енцикліці «Сотий рік» пише: «...путівником Енцикліки та всього соціального Вчення Церкви є правильне розуміння людської особистості та її унікальної цінності, оскільки «Людина – єдине на землі створіння, яку Бог хотів для нього самого» (Другий Ватиканський Собор. Паст. Конс. Про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes*, 24). У ньому Він увічнив свій образ і подобу (Див. БТ I, 26), обдарувавши його незрівнянною гідністю на чому неодноразово наголошує Енцикліка. І справді, окрім тих прав, які людина набуває власною працею, існують права, що не відповідають жодній виконаній нею роботі, але які походять з її істотної гідності людської особистості». [1, р. I, ч. 11, с. 456]

Ще в кінці XIX ст., у 1891 р. папа Лев XIII в енцикліці «*Regum novarum*» наголошував на проблемі дотримання прав людини – права на працю, справедливе винагородження за працю та ін., підкреслюючи вищість, пріоритет людських прав, прав людини над будь-якими ідеологіями, державними інтересами: «...Жодна людина не може безкарно ображати людську гідність, до якої Сам Бог ставиться з повагою; отже, держава має гарантувати робітникам можливість користатися цією свободою».

Задля чого людина живе на світі? Не тільки задля економічного прогресу – як самоцілі. Церква відповідає, що метою прогресу є «...щоб шляхом спільної праці побудувати більш гідне життя, яке б на ділі сприяло зростанню гідності і творчих здібностей кожної особистості, її здатності відповідати власному покликанию, а, отже – закликів Бога». [1, ч. 29]

В концепції суспільної науки католицької Церкви велика увага приділяється культурі, її ролі у формуванні особистості, гармонізації особи і суспільства. «Культура – це специфічний спосіб «існувати» і «бути» для людини. Людина завжди живе згідно притаманній їй культурі, яка, в свою чергу, створює між людьми притаманні для них зв'язки, визначає міжлюдський і суспільний характер людського існування. У цій багатоманітності людина розвивається, не втрачаючи все ж найголовнішого контакту з культурною єдністю як фундаментальним і найсуттєвішим виміром свого існування і свого буття» – підкреслив Папа Римський Іоанн Павло II в промові на сесії ЮНЕСКО в 1980 р. [2 с.6] Церква виділяє, активізує в культурі власне той її аспект, який спрямований на духовний саморозвиток і

самовдосконалення особистості. Одним з провідних принципів Церкви є пріоритет духовних цінностей. В сучасній, націленій на споживання і бездумну розвагу культурі Церква знову і знову нагадує про гідність людини як творіння Божого, її призначення – надання духовного виміру матеріальному світу, удосконалення себе і світу через пізнання таємниці Бога. Церква підкреслює, що культура тоді виконує своє призначення, є тим, чим має бути, коли зберігає свою основу. Вершиною культури визнається пізнання Бога, пошуки його. В своїх найкращих здобутках людина наче концентрує злеті людського Духа, дивну красу світу, безмірну привабливість добра. До основи культури кожна людина іде через власну національну культуру. Тільки через неї кожна нова людина входить до людства, як через таїнство хрещення – у Церкву.

Культура виступає як спосіб буття людини, формування і утвердження її самототожності. Іоанн Павло II р. наголошував: «Завдяки культурі людина живе дійсно людським життям. Людське життя – це культура. Людина не може обійтись без культури. Людина – визначальне і основне явище культури». [2]

Особа формується, самоусвідомлює себе в культурі і через культуру. Через культуру відбувається її суспільне виховання, процес соціалізації, включення у спільноту людства. В культурі і через культуру іде пошук гармонії між «Я» і «Ми», між окремою особою і суспільством.

Дорогою Церкви є людина – підкреслював Іоанн Павло II. Людина конкретна, тому важливим є забезпечення трансцендентного характеру людської особи, розвитку її екзистенціальної тожсамості. Але правду про себе, про свою велич і призначення людина відкриває тільки у вченні Церкви. Суть цілої концепції суспільної науки Церкви становить концепція людської особи, її неповторної цінності, яка випливає з того, що людина – єдина істота, яку Бог створив за своїм образом і подобою, наділивши її тим самим незрівнянною гідністю. Людина розвивається, усвідомлює і реалізує себе саму на шляху осмислення своєї трансцендентної сутності, усвідомлення таємниці Бога. В енцикліці «*Centesimus annus*» папа Іоанн Павло II підкреслює: «Щоб краще втілити єдину істину про людину в різних соціальних, економічних та політичних умовах що постійно змінюються, це вчення вступає в діалог з різними дисциплінами, які розглядають людину, поєднує в собі їх вклад і допомагає їм відкритися перед ширшим горизонтом, спрямованим на служіння окремої особистості, яку пізнають і люблять у повноті її покликання». [1, ч. 59]

В енцикліці «*Redemptor hominis*» висувається концепція особи, пов'язана в християнській культурі з Ісусом Христом, який одночасно є Богом і людиною, єдиним буттям, як підкреслюється в рішеннях перших соборів, Божественною Особою Логосу, який приборав на себе людськість і дав існування людській особі. « І власне тому Ісус – Відкупитель, як це вже було сказано, «об'являє в повноті людину самій людині». То є цей – якщо так можна виразити – людський вимір Таємниці Відкуплення. Людина знаходить в ній властиву собі велич, гідність і цінність свої людськості». [8, ч. 10].

Виховання, самореалізація людини відбувається через евангелізацію, часткою якої є культура і яка є часткою культури, через збагачення особи духовними цінностями.

Виступаючи на богослужінні на честь св. Кирила 14 лютого 1981 року Іоанн Павло II наголосив: «...проповідь Євангелія нікого не вбила, не знищила, не виключила, а, навпаки, рятувала, підносила і підкреслювала правдиві людські культурні цінності, типові для характеру країн, що евангелізувалися, сприяючи відкритості і солідарності, завдяки яким стало можливим подолання протиріч і створення спільної духовної і культурної спадщини» [10, с.4].

І тому настільки важливим є сьогодні осмислення християнських коренів культури Європи, звернення до них. Метою культури є людина. І прогрес в усіх сферах має сенс лише тоді, коли веде до підвищення якості життя людини, створює умови для самореалізації особи. Усвідомлення гідності і величі людини відбувається на шляху розуміння трансцендентного характеру людської особи. А відкривається воно власне у вченні Церкви.

Висновки

Євросоюз на небаченому досі рівні створив умови для забезпечення прав і свобод особи. Але свобода це не лише право, але й велика відповідальність. В книзі «Пам'ять і ідентичність» Іоанн Павло II підкреслює нерозривність свободи і відповідальності. Він вказує і на небезпеки, які здатна породжувати свобода у випадках зловживання. «Свобода є собою, є свободою в тій мірі, в якій вона здійснюється через правду про добро. Тільки тоді вона сама є добром. Якщо свобода втрачає зв'язок з правдою, а ставить в залежність правду від себе, то створює логічні передумови, що мають шкідливі моральні наслідки. Їх розміри стають з часом непередбачуваними. В таких випадках зловживання свободою викликає реакцію, що набуває вигляду того чи іншого

тоталітарного режиму». [9,с.51] Власне християнство, наголошуючи на гідності і правах людини вказує шлях, що створює можливості для реалізації в повній мірі свободи особи без загроз свободі інших. Воно допомагає людині, наголошує Іоанн Павло II, зрозуміти себе, зрозуміти різні спільноти: сім'ю, рід, народ. І саме звертання до християнських коренів культури здатне забезпечити дійсно гуманістичний вимір єдності Європи. [див. 9, с. 51].

Список літератури

- 1.Енцикліка "Centesimus annus"/Церква і соціальні проблеми сучасності.Енцикліка «Сотий рік» – Львів, 1993- С.443 – 516 – 553с.
2. Іоанн Павло II. Промова на сесії ЮНЕСКО в 1980 р. – Режим доступа:- <http://www.bs.francis.ru/index.php?issue=1254316750&article=1254317284>- Свободный
3. Карсавин Л.П. Культура средних веков.- Петроград, изд-во «Огонь», 1918 -156 с.
- 4.Конституция Европы.- Режим доступа – http://web-globus.de/articles/glava_i_dostoinstvo_cheloveka- Свободный
5. Пупар Поль Роль христианства в культурной идентичности европейских народов.- Режим доступа: http://www.agnuz.info/tl_files/library/books/hrist_cult/page03.htm – Свободный
6. Франц Роде. Основы единой Европы: Видение Европы Иоанном Павлом II // Метаморфозы Европы. М., Наука, 1993. С. 43-54. – Режим доступа:<http://www.binetti.ru/content/136> – Свободный
7. Іan Paweł II Encyklika «Slavorum apostoli» – Режим доступа: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki- Свободный
8. Іan Paweł II Encyklika «Redemptor hominis»Режим доступа: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki <http://www.agnuz.info/////> – Свободный
- 9.Іan Paweł II Pamięć i tożsamość. – Wydawnictwo Znak Kraków.- 2005 – 174 с.
- 10.Osservatore Romano – wyd. Pol. Litta del Vaticano – r 2 – № 2 1981.
- 11 L-Osservatore Romano/ weekly edition in English-21 oct. 1985

О.А. Матюхина

ИОАНН- ПАВЕЛ II О ХРИСТИАНСКИХ КОРНЯХ КУЛЬТУРЫ ЕВРОПЫ

В статье рассматривается подход Иоанна Павла II к проблеме христианских корней культуры Европы, их значения для реализации свободы личности в современной Европе, утверждения ее достоинства и прав.

O. Matyukhina

JOHN PAUL II ABOUT THE CHRISTIAN BACKGROUNDS OF EUROPIAN CULTURE

The article deals with the approach of John Paul II to the problem of Christian backgrounds of European culture and their meaning for the realization of personal freedom in the modern Europe, ensuring its dignity (value) and rights.